

**Siyasi tutuklara yardım meselesini incelemekle görevli
uzmanlar komisyonunun hazırladığı rapor**

Tercüme eden : **İhan AKİPEK**
Asistan

Milletlerarası Kızılhaç Komitesi, kendisine, -medenî milletlerde müşterek olan insanî prensiplerin tatbikinin, siyasi tutukların yürürlükteki sözleşmelerle sarîh bir şekilde himaye altına alınmamış bulunan vaziyetlerine mümkün olduğu kadar teşmîli hakkında- fikrini bildirmek üzere muhtelif milliyetten hukukçularla diğer şahsiyetlerden müteşekkîl muayyen görevli bir uzmanlar Komisyonunu toplamayı karar altına almıştır.

Komisyon (1) Cenevre'de, Milletlerarası Kızılhaç Komitesi Merkezinde 9 ilâ 11 haziran 1953 tarihinde toplanmıştır.

Komisyon tarafından hazırlanan ve çalışmalarına iştirak etmiş bulunan (2) üyelerinin oybirliği ile Komisyonca tasvip edilen ~~bu~~ rapor, kendisine mülhem olan fikirleri ve Milletlerarası Kızılhaç Komitesine arzdebileceğini zannettiği hal çarelerini ortaya koymaktadır.

**

(1) Komisyonun teşekkül tarzı şöyle idi :

B. Maurice Bourquin, Üniversitede ve «L'Institut Universitaire de Hautes Etudes internationales» de profesör, Cenevre.

B. Roberto Cordova, Meksika Büyükelçisi, Mexico.

Profesör Nihat Erim, eski Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı, Ankara.

Profesör Gibert Gidel, Paris.

B. Jean Graven, Cenevre Üniversitesinde profesör, Yargıtay Üyesi,

Profesör Max Huber, Milletlerarası Kızılhaç Komitesi Fahri Başkanı, Zurich.

B. Caracciolo Parra-Pérez, Venezuela Büyük Elçisi, Venezuela'nın UNESCO'daki daimî delegesi, Paris.

Yargıç Emil Sandstroem, Kızılhaç Cemiyetleri Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, Stockholm.

B. Giuseppe Saragat, Mebuslar Meclisinde üye, Roma.

Profesör Carlo Schmid, Bundestag Başkan Vekili, Bonn.

B. Cordova ile B. Saragat, Cenevre'ye, Komisyon toplantısına katılmak üzere, şahsî mecburiyetleri yüzünden gidememişlerdir. Mamafih, Meksika Kızılhaç Avrupa Delegesi B. Juan G. de Ruada, B. Cordova'nın yerine iştirak etmiştir.

(2) Cenevre'de bulunmakla beraber sağlık durumu görüşmelere katılmasına mani teşkil eden B. Sandstroem, bu rapora mütali olmuş ve hiçbir ihtirazî kayıt dermeyen etmeden tasvip etmiştir.

Komisyon, Kızılhaçın maksadının beşerin ıstırabını dindirmek olduğu temel fikrini kendisine daimî surette rehber ittihaz etmiştir. Bu vazife ona, sadece milletlerarası bir harp halinde değil, aynı zamanda iç harp veya kargaşalıklar sırasında ve insanların milletlerarası veya millî siyasî sebeplerle ıstırap çektikleri her yerde terettüp etmektedir. Komisyon, Kızılhaçın, duçar olunulan ıstırapların menşeyini hesaba katmaksızın sadece bunları müşahede etmesi ve -azımsanamıyacak derecede uzun senelerden beri müteaddit milletlerarası Kızılhaç konferanslarında zikredilen faraziyeler çerçevesi içinde- onları tahfif etmek çarelerini araştırması gerektiği fikrinde bulunmuştur.

1921 den itibaren, -Cenevre'de toplanmış bulunan- Milletlerarası X uncu Kızılhaç Konferansı düşüncesini şu şekilde belirtmişti :

«I. — Hertürlü siyasî, içtimai rekabetlerle iman ve itikat, ırk, sınıf ve millet rekabetlerinin üstünde olan Kızılhaç, iç harp halinde, içtimai ve ihtilâli kargaşalıklar sırasında yardım faaliyetinde bulunmak hak ve vazifesini teyit eder.

Kızılhaç, yukarıda zikredilen kargaşalıkların veya iç harbin bütün mağdurlarının hiçbir istisnasız Kızılhaçın umumî prensiplerine tevfikan yardım görmeğe hakları olduğunu kabul eder.

. II. — İç harbin çıktığı her memlekette, bu gibi mağdurların yardımı olan ihtiyaçlarını eksiksiz karşılamak vazifesi, ilk önce, bu memleketin millî Kızılhaç Cemiyetine düşer; bu maksatla da, bütün mağdurlar lehine tamamen tarafsız bir şekilde hareket etmekte bu millî cemiyetin serbest bırakılması elzemdir.»

XIV üncü kararın 1 numarasında :

«X uncu milletlerarası Kızılhaç Konferansı yukarıdaki teklifleri tasvip etmekte ve bunları bütün millî Kızılhaç Cemiyetlerinin tetkikine sunmaktadır.»

3 numarasında :

«X uncu milletlerarası Kızılhaç Konferansı yukarıda hükümlere tevfikan, iç harp sırasında yardım işine iştirak etmek görevini Milletlerarası Kızılhaç Komitesine verir.»

Aynı kararın 6 numarasında :

«X uncu milletlerarası Kızılhaç Konferansı, iç harbin hüküm sürdüğü memleketlerde esirlerle gözaltına alınanların bazı defa maruz bırakıldıkları hudutsuz ıstıraplarından dolayı teessüf eder, ve iç harp esnasında siyasî tutukların, La Haye Sözleşmesini kaleme alanların mülhem oldukları prensiplere göre muamele görmeleri gerektiği fikrinde bulunur.»

1938 de Londra'da toplanmış olan XVI inci milletlerarası Kızılhaç Konferansı, iç harbe müteallik olup da 1921 de X uncu Konferans tarafından kabul edilen kararı hatırlatarak :

«Milletlerarası Kızılhaç Komitesi tarafından iç harp mahiyetini arzeden ihtilâflarda kendiliğinden girişilmiş olan çalışmayı şükranla anar ve bu gibi bir halde, Kızılhaçın mülhem olduğu büyük prensiplere riayeti temin maksadiyle, millî Cemiyetlerin yardımı ile, faaliyetine devam etmesi hususunda kendisine tam itimat besler,

Milletlerarası Komiteyi ve millî Kızılhaç cemiyetlerini müşterek gayretlerini bilhassa şunları temin hususunda sarfetmeğe davet eder:

a) 1929 tarihli her iki Cenevre Sözleşmesinde ve 1907 tarihli X uncu La Haye Sözleşmesinde ifadesini bulmuş olan, hususiyle yaralı-lara, hastalara ve harp esirlerine yapılacak muamele ile sağlık malzeme ve personelinin imtiyaz ve muafiyetlerine taallük eden insanî prensiple-rin tatbiki;

b) Bütün siyasi tutuklar için insanca bir muamele, bunların mü-badeleleri ve mümkün olduğu ölçüde serbest bırakılmaları;

c) Muharip olmyanların hayat ve hürriyetine saygı;

d) Şahsî mahiyette malûmatın nakli ve ailelerin bir araya top-lanması hususunda kolaylıklar;

e) Çocukların himayesi için müessir tedbirler.

Milletlerarası Komiteden, fiilî tecrübelerinden ilham almak su-retiye, Kızılhaçsahasında iç harp dolayısıyla ortaya çıkan meselele-ri umumî surette incelemeğe devam etmesini ve tetkikinin neticelerini gelecek milletlerarası Kızılhaç Konferansına bildirmesini talep eder.»

Aynı istikamette olmak üzere ve yeni bir merhale aşmak suretiy-ledir ki, Stockholm'de 1948 de toplanan ve harpten sonraki ilk Konfe-ransı teşkil eden XVII inci Milletlerarası Kızılhaç Konferansı, şu şekil-de olan XX numaralı tavsiyeyi kabul etti :

«Konferans harp mağdurlarını himaye eden muaddel veya yeni Sözleşmelere müteallik tasarılar rüyet edecek olan diplomatik Konfe-ransın, -siyasi mahiyette sebeplerle takip edilen veya tutuk bulunan şahıslara insanî prensiplerin tatbikinin bağlı bulunduğu ehemmiyete-nazarı dikkatini celbetmeği arzu eder;

Yüksek âkit tarafların hükûmetlerinin, mezkûr prensiplerden bu gibi şahısların faydalanmalarını temin hususunda muvafakat gös-termeleri temennisinde bulunur.»

Nihayet, 12 ağustos 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesinde müş-terek olan 3 üncü madde, insan şahsının şerefine ağır surette halel ge-

tirebilecek bir takım tedbirlerin menini derpiş etmektedir. Bu madde hükümleri şunları istihdaf etmektedir :

a) Hayata ve vücut bütünlüğüne halel irası, bilhassa her şekliyle katil, uzuvdan mahrum etme, zalimane muameleler, eziyet ve işkence;

b) Rehine olarak tutmalar;

c) Şahısların şerefine halel getirme, bilhassa alçaltıcı ve küçültücü muameleler;

d) Medenî milletler tarafından elzem addedilen adli teminatlarla mücehhez, usulüne uygun şekilde teşkil edilmiş bir mahkemece önceden verilmiş bir hüküm olmaksızın alınan mahkûmiyet kararları ve yapılan infazlar.»

Aynı madde, yukarıda zikredilen hükümlere riayeti teshil için Milletlerarası Kızılhaç Komitesinin imkân dahilinde olan müdahalesini de derpiş etmektedir. Maddede denildiği veçhile :

«Milletlerarası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız insanıyetperver bir Teşkilât, ihtilâf halindeki taraflara hizmetlerini arzedeabilecektir.»

İhtilâf halindeki tarafları «işbu sözleşmenin diğer hükümlerini tamamen veya kısmen hususî anlaşmalarla yürürlüğe koymak» (1) üzere gayret sarfeder görmek hususunda bu maddede ifadesini bulan arzuya işarete bulunmak ehemmiyeti haizdir. Bu hükümleri, ahval ve şeraitin müsaade ettiği her türlü hallerde aşılması gereken asgarî bir had addetmek kaygısı Sözleşmeyi imza edenlerde böylece ifadesini bulmaktadır.

Komisyon, kendi hareket imkânını, bu fikirlerin inkişafında ve bunların halen yürürlükte bulunan hükümler tarafından sarîh surette ihata edilmeyen durumlarda tatbik alanına konulmasında aramıştır.

Komisyon ilk olarak, Milletlerarası Kızılhaç Komitesinin faaliyete muhtemelen müzaheretî dokunacak umumî prensipleri ortaya koymağa gayret etmiştir.

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ilân edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi sayesinde insan şahsına saygı alanında vaki temel gelişmeleri gözönünde tutmuştur.

Komisyon, diğer taraftan, tetkikine sunulan hususî sahada bu haklara temin edilecek himayenin muvaffakiyetinin de yardım teğekküllerinin faaliyetinin sırf insanıyetperver bir esas dahilinde idamesine bağlı bulunduğunu nazarı itibara almıştır. Şayet kendisine, Millet-

(1) 3 üncü maddenin sondan evvelki fıkrası.

lerarası Kızıllaç Komitesi gibi tarafsız bir teşekkülün hayırhah faaliyetini insan şahsına saygıyı ihlale müstait hususlarda icra edebilmesi, sadece meşru değil, aynı zamanda zarurî gözükmüşse, Komisyonun böyle bir teşekkülün vazifesinin alınmış olan tedbirlerin sıhhatini takdir etmek değil, fakat bu tedbirlerin, ne kadar şiddetli olurlarsa olsunlar, herşeye rağmen, İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi prensiplerine uygun surette sadece asgarî bir maddî ve manevî teminat haddi ile birlikte bulunmalarına ihtimam göstermek olduğunu ad ve itibar etmesindedir. Kendisine elzem gözüken husus, her türlü ahvalde, hükümetlerin, siyasî mahiyette mülâhazalarla, yürürlükte filân veya falân tedbiri haklarında almak lüzumunu duydukları şahıslara insanî bir muamele yapılmasını temin etmektir.

İnsanî muameleden ne anlamak lâzımdır?

Komisyon bu sorunun cevabını mevcut metinlerde kolayca bulabilmiştir. Bu hususta yukarıda, 12 ağustos 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesinde de müşterek olan 3 üncü maddenin hükümleri (1 numaranın a, b, c, d, harfleri) hatırlatılmıştı. İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi, 5 inci maddesinde, «zalimane, gayri insanî veya haysiyet kırıcı cezaları veya muameleleri» menetmektedir. İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1953 mayısında kabul edilen metin, bu insanîyet fikrinin hiçbir şüpheye mahal bırakmadığına atfen neticede sadece şu hükmü koymaktadır: «1) Hürriyetinden mahrum olan her şahıs insanîyetle muamele görür.» Zaten burada sadece, harp kanunları konusunda «insanlık kaidelerini ve âmme vicdanının icaplarını» muhariplerin hasmane hareketlerinin üstünde tutmağa ve kaideten ayrılık gözetici muameleleri menetmeğe muvaffak olan inkişafa mütenazır bir gelişme mevcuttur. Komisyon devletler arasındaki bir mücadeleye taallük etmiyen durumlarda da buna benzer bir teşmilin yapılabileceği ve yapılması gerektiği fikrinde dir.

Komisyon, insanîyetperver faaliyetin hiçbir halde, nizamı bozduğu farz olunan fert veya fertlerle onları mevkuf tutan devlet arasında mevcut hukukî münasebetleri değıştirmeye müncer olmayacağı mülahazasındadır; ıstırap çekenlere yapılan yardım ile onlara insanîyetle muamele edilmesini temin zımında gösterilen muayene ne olursa olsun, bu hukukî münasebetler, aynen mevcut kalırlar ve hiçbir değışikliğe uğramazlar.

Komisyon, kendilerine karşı zarurî tedbirler alınan şahıslara bu insanî muamelenin gösterilmesini sağlamak hususundaki gayretlere,

-beşerî yardım sahası ile hukuk sahası arasında mevcut esaslı tefrik gözetilecek olursa- mevkuf tutan devlet tarafından hiçbir makbul itirazda bulunulamıyacağı fikrindedir. Komisyon bu hususta, yukarıda zikredilmiş bulunan 12 ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin 3 üncü maddesinin son fıkrasında «yukarıdaki hükümlerin tatbiki ihtilâf halindeki Tarafların hukuki statülerine tesir etmiyecektir» şeklinde kalemeye alınmış olan prensipin arzettiği fevkalâde ehemmiyeti beyan ve ifade eder.

*
**

Siyasi mahiyette mülâhazalarla tevkif edilmiş şahısların durumunu iyileştirmenin beşerî yardım sahasında ne şekilde fiilen gerçekleştirilebileceği meselesine geçen Komisyon, mevcut veya tasarı halindeki metinlerin havi bulunduğu çok alâka uyandıran malûmattan istifade etmiştir : bir taraftan 12 ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde bazı kaideler mevcuttur; diğer taraftan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1 aralık 1950 tarihli 415 (V) kararına müsteniden kurulmuş bulunan suçun önlenmesi ve suçlulara yapılacak muameleler sahasında Avrupa muntika istişare Grubu, 13 aralık 1952 tarihinde «tutuklara yapılacak muameleler hakkında bir takım asgarî kaideler» kabul etmiştir. Bu iki sınıf hüküm, bu konuda pek kıymetli bölüm başlıkları teşkil etmektedir.

Komisyon sırasıyle tutukların hüviyetinin tesbiti, tutukluk hallerinin başlangıcı, dışarı ile muhtemel münasebetleri, manen, fikren ve bedenen sağlıkları ile alâkalı hususları incelemek maksadiyle bu hükümlerden ilham almıştır.

Komisyon, tutuğun ailesinin, tutukluğun vaki olduğundan gerek doğrudan doğruya gerekse bir yardım teşekkülünün tavassutu ile, kısa müddet zarfında, haberdar edilmesinin bilhassa arzuya şayan olduğu reyindedir. Şüphesiz, mevkuf tutan devletin tutuğu tâbi bulunduracağı mahremiyet haleldar edilemez. Fakat bu mahremiyet, yardım teşekkülleri temsilcilerinin ihtivaç halinde, mevkuf tutan bir devletin memuru huzurunda yapılmalarına müsaade edilecek ziyaretlerle (bu ziyaretlerin mevzuunun sırf tutukluk rejimine müteallik olması ve sebeplerini ilgilendirmemesi dolayısıyla) telif edilebilir.

Tutuğun yakınları ile veya yardım teşekkülleri ile haberleşmesi, ikinci dünya savaşı sırasında denenilmiş ve mevkuf tutan devletin itirazına mâhal vermemiş olan durumlara benzer hallerde vuku bulabilir.

(Dinî, fikrî, maddî) muhtelif mahiyette yardım şeklinde olan mu-

avenet, gerekli tadiller yapılmak suretiyle Cenevre Sözleşmesi hükümlerinden mülhem olan nizamla istinaden faydalı bir şekilde yapılabilmelidir.

Komisyon, ne kadar esash olurlarsa olsunlar, -zikredilmiş bulunan metinlerde mevcut müşabih hükümlerin ışığında kolayca tanzim edilmeleri mümkün görünen- bu noktalar hakkında raporunda daha fazla teferruata girişmeği zarurî addetmemektedir.

Komisyon tarafından incelenen meselelerin esasına müteallik Komisyon görüşmelerinin ana hatları bunlardan ibarettir.

*
**

Komisyon, tavsiyeye şayan gördüğü telkinlerin ne şekilde kuvveden fiile çıkarılabileceği meselesini de incelemiştir.

Komisyon, hali hazırdaki duruma nazaran, bir milletlerarası Sözleşme fikrini hiç tereddütsüz bir kenara bırakmıştır. Hükûmetler tarafından yayınlanacak bir sözleşme üzerinde de daha fazla durmuş değildir.

Neticede Komisyon, kendisine fikrini sormak suretiyle şeref vermiş olan Milletlerarası Kızılhaç Komitesine, çalışmalarının semeresini, nihai hal çareleri şeklinde arz etmesi gerektiği fikrinde bulunmuştur.

-Komitenin, statülerine ve ananevi faaliyetine uygun olarak gösterilen hal çarelerini hangi ölçüde muhafaza etmek gerektiğini takdir ve tayin etmek Milletlerarası Kızılhaç Komitesine ait olacaktır.

*
**

Komisyon, çalışmalarına konu teşkil eden sahada Kızılhaçın insanîyetperver faaliyetinin yeni gelişmeler kaydedeceğini ümit etmekten zevk duyar. İşbu rapordaki hal çarelerinin istikbalin açıldığı bu yolda yeni bir merhale teşkil etmesini ve aynı prensiplerin bir gün başka ıstırapları gidermek için daha geniş mikyasta tatbik edilmesini temenni eder.